

Teoria czystej formy

Witkacy, *Kompozycja*, olej na płótnie, 1922 r.

Czysta forma – koncepcja artystyczna stworzona przez [Stanisława Ignacego Witkiewicza](#), wiążąca się z jego przekonaniami [filozoficznymi](#).

Według Witkiewicza podstawową rolą [sztuki](#), [religii](#) i [filozofii](#) było wywoływanie u odbiorcy *uczucia metafizycznego* - poczucia odrębności wobec reszty świata, wyjątkowości własnego istnienia i kontaktu z tajemnicą. Uczucie metafizyczne jego zdaniem nadaje sens ludzkiemu życiu i stanowi jedno z najważniejszych przeżyć.

Witkacy uważał, że dawniej sztuka oddziaływała na człowieka w dużo łatwiejszy i bardziej bezpośredni sposób, podczas gdy w [XX wieku](#) człowiek zaczął zatracać zdolność do głębszych uczuć. Za ten zanik odpowiedzialne miały być mechanizacja i przyspieszenie trybu życia oraz popularność [kultury masowej](#). Witkiewicz pesymistycznie odnosił się do perspektyw sztuki, religii i filozofii, uważając, że wkrótce zanikną one zupełnie z powodu braku jakichkolwiek wyższych uczuć u ludzi.

W tej sytuacji sztuka powinna ulec zmianie i odejść od klasycznych, realistycznych wzorców - zdaniem Witkiewicza był to jedyny sposób na głębsze oddziaływanie na odbiorcę. Zmiany te realizować miały dzieła Czystej Formy - według nich [treść](#) dzieła ma niewielkie znaczenie i może być zupełnie dowolna, natomiast istotnym składnikiem staje się [forma](#). Jej dziwność, nieliniowość i brak harmonii mają wstrząsnąć odbiorcą, skonfrontować go z nieznanym i zmusić do głębszych przeżyć.

Czysta forma zakładała zerwanie z [realizmem](#) i [naturalizmem](#). Dzieło skonstruowane na zasadach czystej formy powinno charakteryzować się przypadkową tematyką oraz odrzuceniem następstwa [logicznego](#) poszczególnych scen, deformacją, brakiem chronologicznych następstw w [fabule](#), odrzuceniem praw [psychologii](#), [biologii](#) i [etyki](#). Czysta forma miała być środkiem prowadzącym do przeżycia *Tajemnicy Istnienia*. Istotę teorii czystej formy Witkacy ujmował następująco: „chodzi mi o fantastyczność bez żadnego ładu i składu, aby na scenie człowiek mógł popełnić samobójstwo z powodu wylania się szklanki wody, ten sam stwór, który pięć minut temu tańczył z radości z powodu śmierci ukochanej matki”. Witkacy formułował zasady Czystej Formy w swoich pracach teoretycznych, przede wszystkim w dziełach *Nowe formy w malarstwie i wynikające stąd nieporozumienia* (1919), *Szkice estetyczne* (1922) i *Teatr. Wstęp do teorii Czystej Formy w teatrze* (1923). Opisywał je też w artykułach w czasopiśmie „[Skamander](#)” w latach [1920–1921](#).

Teoria czystej formy odnosiła się również do [teatru](#). Witkacy zakładał, że sztuka skonstruowana zgodnie z zasadami czystej formy spowoduje u widza po obejrzeniu przedstawienia stan podobny do wybudzenia się z dziwnego snu. Mogła znaleźć zastosowania również w [malarstwie](#), [muzyce](#) i [poezji](#).